

Vanhuuseläkeikä ja työurien pituus

Niku Määttänen

Käsittelen seuraavassa lyhyesti kahta Heikki Oksasen esitelmässään esiin nostamaa asiaa. Ensimmäinen koskee alimman vanhuuseläkeiän nostamisen vaikutusta työuriin. Oksasen mukaan ETLAn eläketutkimuksissa käytettyyn stokastiseen elinkaarimalliin perustuvat arviot (Määttänen 2013, Lassila ym. 2015) aliarvioivat alimman vanhuuseläkeiän nostamisen vaikutusta. Toinen liittyy eläkejärjestelmän kokoon. Oksasen mukaan Suomen eläkejärjestelmä on liian kallis ja eläkevuosien suhde työvuosiin keskimäärin liian korkea. Oksanen ehdottaakin vanhuuseläkeiän nostamista selvästi nopeammin kuin mitä työmarkkinajärjestöjen syksyllä neuvottelemassa eläkeuudistuksessa sovittiin.

Alimman vanhuuseläkeiän nostaminen ja työurat

Alimman vanhuuseläkeiän nostamisen vaikutus eläkejärjestelmään ja erityisesti julkiseen talouteen riippuu suuresti siitä, minkä verran se pidentää keskimääräistä työuraa.

Jos kaikki tekisivät töitä alimpaan vanhuuseläkeikänsä saakka ja siirtyisivät sen jälkeen heti eläkkeelle, alimman vanhuuseläkeiän nostaminen vuodella pidentäisi kaikkien työuria vuodella. Todellisuudessa vaikutus työuriin on tietysti selvästi pienempi. Tähän on useita syitä. Ensinnäkin merkittävä osa ihmisistä joutuu työkyvyttömyyseläkkeelle ennen nykyistä alinta vanhuuseläkeikää, eikä alimman vanhuuseläkeiän nostaminen voine pidentää heidän työuriaan. Toiseksi osa siitä ikäryhmästä, jota alimman vanhuuseläkeiän korottaminen suoraan koskee, olisi uudistuksen jälkeen työttömänä. Kolmanneksi osa ihmisistä tekee töitä alimman vanhuuseläkeiän jälkeenkin. Eläkeiän nostaminen tuskin pidentää ainakaan täysimääräisesti heidän työuriaan. Neljänneksi alimman vanhuuseläkeiän nostaminen arvattavasti kasvattaa erilaisten varhaiseläkejärjestelyjen suosiota. Viidenneksi alimman vanhuuseläkeiän nostaminen voi nykyjärjestelmässä hieman heikentää joidenkin ihmisten työntarjontakannustimia nostamalla myös ns. superkarttuman alaikäraja.

Kommenttipuheenvuoro Heikki Oksasen Taloustieteellisessä yhdistyksessä 8.1.2015 pitämään esitelmään ”Lisänäkökohtia eläkeiän nostamisesta”. PhD Niku Määttänen (niku.maattanen@etla.fi) on tutkimusjohtaja Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksessa.

ETLAn arviot eläkeiän nostamisen vaikutuksesta työuriin perustuvat rakenteelliseen, ihmisten työntarjontapäätöksiä kuvaavaan elinkaarimalliin. Malli kuvaa tarkasti miten verotus, työttömyysturva ja eläkejärjestelmät määrittävät työn efektiivisen verotuksen. Työntarjontakannustimet liittyvät myös osittain yksilöiden tavoitteeseen tasata kulutusta yli ajan. Mallin avulla voi tarkastella, miten jokin uudistus vaikuttaa eläkekertymältään, ansiomahdollisuuksiltaan ja eliniän odotteeltaan erilaisten ihmisten kannustimiin jatkaa työelämässä. Preferenssejä kuvaavat parametrin on valittu siten, että malli replikoi mahdollisimman hyvin ikääntyneiden työllisyyden ja eläkkeellesiirtymisen nykyjärjestelmän puitteissa (Määttänen 2013).

Mallin perusteella lasketut vaikutusarviot perustuvat siihen, että mallin tuottamia työuria verrataan kahden erilaisen eläkejärjestelmän puitteissa. Tarkastelu huomioi kaikki edellä mainitut, eläkeiän nostamisen työraikutusta pienentävät tekijät. Mallitulosten mukaan erityisesti ns. työttömyysputken käyttö lisääntyy herkästi, kun alinta vanhuuseläkeikää nostetaan. Lisäksi malli ennustaa, että vanhuuseläkeiän nostamisen seurauksena eläkkeelle siirtyminen jossakin määrin ”pakkautuu” uuden alimman eläkeiän kohdalle (Lassila ym. 2015).

Siltä osin kun mallin tuottamia arvioita on mahdollista verrata empiirisen tutkimustietoon erilaisten politiikkauudistuksen vaikutuksista, ne näyttäisivät olevan sopusoinnussa keskenään (Lassila ym. 2015). On silti selvää, että mallin tuottamiin arvioihin eläkeiän nostamisen vaikutuksesta liittyy paljon epävarmuutta. Empiiristä tutkimusta siitä, miten eläkeiän nostaminen vaikuttaa suomalaisen eläkejärjestelmän puitteissa ikääntyneiden työllisyyteen, ei ole olemassa.

Oksasen omien laskelmien uskottavuuden arvioiminen on hankalaa, sillä ne eivät perustu malliin, jonka ominaisuuksia tai taustalla olevien oletusten mielekkyyttä voidaan arvioida, vaan enemmän tai vähemmän mielivaltaisiin oletuksiin siitä, miten eläkeiän nostaminen vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Käytännössä Oksasen laskelmat perustuvat pitkälti oletukseen, että esim. vanhuuseläkeläisten ja työllisten osuudet kussakin ikävuosiluokassa siirtyvät eläkeiän nostamisen myötä eteenpäin nykytilanteeseen verrattuna. Tämä menetelmä huomioinee ainakin suurin piirtein oikein esimerkiksi työkyvyttömyyden merkityksen. Sen sijaan se ei ainakaan automaattisesti huomioi esimerkiksi sitä, että alimman vanhuuseläkeiän nostaminen tuskin pidentää täysimääräisesti niiden ihmisten työuria, jotka joka tapauksessa tekisivät töitä vielä nykyisen alaikärajan jälkeen. Tällaiset mekaaniset laskelmat eivät tietenkään myöskään huomioi miten työntarjonnan kannustimet muuttuvat.

Oksanen tuo kuitenkin esiin yhden selkeän perustelun näkemykselleen, että elinkaarimallin tulokset vähättelevät eläkeiän nostamisen työraikutusta. Se liittyy siihen, että mallissa eläkeiän nostamisella ei ole ns. signaalivaikutusta.

Jonkinlainen signaalivaikutus saattaa olla olemassa. Eläkeikään liittyvä signaalivaikutus ei kuitenkaan erityisesti pistä silmään suomalaisesta aineistosta. Vielä ennen vuoden 2005 eläkeuudistusta varsinaisen vanhuuseläkeikä oli 65 vuotta. Kuitenkin hyvin harva jatkoi työelämässä siihen saakka. Vuoden 2005 uudistuksessa täyden eläkkeen ikä laskettiin 63 vuoteen. Sen jälkeen ikääntyneiden työllisyys on kohenut merkittävästi. Se, että eläkkeelle siirtymisessä on nykyisin selkeä piikki 63 vuoden kohdalla, ei välttämättä liity signaalivaikutukseen.

Itse asiassa Hakola ja Määttänen (2007) ennustivat tällaisen piikin ennen kuin uudistuksen vaikutuksista oli mitään empiiristä tietoa. Ennuste perustui edellä mainitun elinkaarimallin ensimmäiseen versioon.

Oksasen tulosten vertaamista ETLAn tutkijoiden tuloksiin vaikeuttaa myös erilaisten tunnuslukujen käyttö. Kuten Oksanen mainitsee, Lassilan ym. (2015) tulosten mukaan alimman vanhuuseläkeiän nostaminen nostaa keskimääräistä eläkkeellesiirtymisikää selvästi enemmän kuin keskimääräistä työvuosien määrää.

Onko eläkejärjestelmämme liian suuri?

Alimman vanhuuseläkeiän maltillinen nostaminen elinajan odotteen myötä on nähdäkseni ainakin useimpien ihmisten hyvinvoinnin kannalta hyvä tapa vahvistaa eläkejärjestelmän ja koko julkisen talouden rahoitusta. On vaikea nähdä, miten nykyisenkaltaisen hyvinvointivaltion rahoittaminen olisi pidemmän päälle mahdollista ilman, että työurat pitenevät elinajan odotteen myötä. Eläkeiän nostaminen tukee tätä kehitystä. Toisaalta ainakaan työmarkkinajärjestöjen ehdottamalla vuoden 2017 eläkeuudistuksella ei näyttäisi olevan kielteisiä tulonjakovaikutuksia (Lassila ym. 2015).

Olen myös samaa mieltä Oksasen kanssa siitä, että nykyinen lakisääteinen eläkejärjestelmämme on varsin suuri. Kaikkien lakisääteisten eläkkeiden rahoittamiseksi kerättävät maksut ovat luokkaa 30 prosenttia keskituloisen palkansaajan bruttotuloista. Luottorajoitteiden takia näin korkea eläkemaksu voi aiheuttaa ongelmia esimerkiksi asuntovelkaisille lapsiperheille.

Oksasen suositus nostaa alinta vanhuuseläkeikää suhteellisen nopeassa tahdissa kaipaisi

kuitenkin tuekseen vähän syvällisempää pohdintaa tällaisen uudistuksen hyvinvointivaikutuksista. Eläkeiän nostaminen ei ole ainoa tapa pienentää eläkejärjestelmän kokoa (laskea eläkemaksua kestävästi). Ilmeinen vaihtoehto on leikata kuukausieläkkeitä joko pienentämällä karttumaprosentteja tai luopumalla joistakin eläke-etuuksista.¹ Sitä paitsi pelkkä eläkeiän nostaminen ei ole pidemmän päälle kovin tehokas keino eläkemaksun laskemiseksi, koska se on omiaan kasvattamaan kuukausieläkkeitä.

Ainakin nopeaan ja merkittävään eläkeiän nostamiseen liittyy tietysti potentiaalisia ongelmia. Yksi huomioon otettava asia on se, että eläkeiän nostamisen työuria pidentävä vaikutus perustuu pitkälti luottorajoitteisiin.² Alimman vanhuuseläkeiän nostaminen saattaa melkein pakottaa osan ihmisistä jatkamaan työelämässä, mikäli heillä ei ole merkittävästi omia säästöjä. Kuitenkin osa ihmisistä saattaisi paljon mieluummin tinkiä kuukausieläkkeestään kuin jatkaa työelämässä. Jossakin määrin tällaista ”kiusantekoa” voidaan perustella hyvinvointivaltion rahoittamisella. Mutta kielteiset hyvinvointivaikutukset saattavat kasvaa merkittäviksi, jos eläkeikää nostetaan hyvin nopeasti.

Kenties vielä hankalampi asia liittyy siihen, että eläkeiän nostaminen vaikuttaa myös työsuhdeturvaan. Työnantajalla on oikeus lopettaa työsuhde iän perusteella vasta joustavan van-

¹ Vuoden 2017 eläkeuudistuksessa on tarkoitus luopua nykyisistä osa-aikaeläkkeistä. Minusta myös leskeneläkkeitä pitäisi tarkastella kriittisesti.

² Vaikka eläkeiän nostaminen mahdollistaa työeläkemaksun laskemisen, se ei laske työn efektiivistä verotusta oleellisesti. Tämä johtuu siitä, että samalla etuuksien nykyarvo pienenee. Toisin sanoen, maksujen ja etuuksien subde ei yksilötasolla välttämättä muutu. Tästä syystä erilaisten varhaiseläkkeiden rajoittaminen on usein tehokkaampi tapa pidentää työuria kuin vanhuuseläkeiän nosto.

huuseläkeiän ylärajan jälkeen. Yläikäraja on nykyisin 68 vuotta ja se nousee syksyllä sovitun uudistuksen mukaan tulevaisuudessa samaa tahtia alaikärajan kanssa. Koska ainakin joidenkin työntekijöiden tuottavuus laskee lopulta iän myötä, ja koska palkat eivät hevin jousa alaspäin, eläkeiän nopea nostaminen voi laskea työn tuottavuutta verrattuna palkkatasoon. Siitä seuraisi omat ongelmansa ainakin joillakin työpaikoilla. Vaikka sitä ei usein ääneen sanota, niin eläkejärjestelmän yhtenä tehtävänä voidaan pitää sitä, että huonosti tuottavat ihmiset saadaan pois työelämästä. □

Kirjallisuus

- Hakola, T. ja Määttänen, N. (2007), Vuoden 2005 eläkeuudistuksen vaikutus eläkkeelle siirtymiseen ja eläkkeisiin – arviointia stokastisella elinkaarimallilla, Eläketurvakeskuksen Tutkimuksia 2007:1.
- Määttänen, N. (2013), Eläkepoliittisten uudistusvaihtoehtojen arviointia stokastisen elinkaarimallin avulla. Julkaisussa Lassila, J. Määttänen, N., ja Valkonen, T. (2013): Eläkeiän sitominen elinaikaan – miten käy työurien ja tulojaon?, Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2013.
- Lassila, J., Määttänen, N. ja Valkonen, T. (2015), Työeläkeuudistus 2017: vaikutukset työuriin, tulojakoon ja julkisen talouden kestävyYTEEN, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 1/2015.